

ПЕРЦЕПЦИЈА ПОУКЕ И ЛИЧНОГ ПРИМЕРА ЕГИПАТСКИХ ПУСТИНОЖИТЕЉА У ЖИВОТУ САВРЕМЕНИХ ХРИШЋАНА

Слободан ПРОДИЋ

Српска православна Епархија далматинска, Шибеник, Република Хрватска

Данас се неретко наглашава да је настанак монаштва представљао одговор једног броја верујућих хришћана на оно што се дешавало унутар њихове заједнице, поготово од времена проглашења Миланског едикта. [3] Ова констатација тачна је само у одређеној мери јер, имајући у виду оно што се дешавало у прве три века постојања Цркве, ми ипак сусрећемо мноштво примера који указују на то да је жеља за аскезом и те како била присутна међу хришћанима. Наравно, у времену прогона и мученичког страдања за веру, о новозаветном и ранохришћанском аскетизму у периоду 2. и 3. века говорило се и писало неупоредиво мање. Тек касније, то јест почев од прве половине 4. века, монаштво постаје значајан начин хришћанског живота у Цркви.⁹

Оно што је нарочито интересантно јесте да се монаштво, у овом периоду историје заправо најинтензивније развија на просторима Египта, а да се потом шири и по осталим пределима хришћанског света. Сачувани историјски извори омогућавају нам да у одређеној мери уђемо у свакодневницу тадашњег монаштва и да сазнамо мноштво непроцењивих детаља који указују не само на однос који монаси имају сами према себи и својој тежњи за спасењем, него и то какав однос имају према свету који се налази изван њихових заједница или пустиња у којима се подвизавају.

У уџбеницима патрологије наглашавају се неки од суштински важних наслова попут „Лавсаика“, „Отачника“, „Историје богољубаца у Египту“, „Историја монаха у Египту“ и других у којима су изложене како личне

⁹ Изузетно корисне информације у вези са новозаветним и древнохришћанским аскетизмом у времену 2-3. век изложене су у делу Алексеја И. Сидорова под насловом „Древнохришћански аскетизам и настанак монаштва“ (српски превод: [9]). Посебну пажњу обратити на списак употребљене литературе.

импресије аутора у вези са људима са којима су се сусретали или су о њима слушали од сведока, а такође и казивања у форми поука или прича о појединим ситуацијама кроз које се пројављује оно што ће се временом формирати као својеврсна монашка философија.

Пажљивим проучавањем ових извора у прилици смо да приметимо како је монаштво у просторима древног Египта, али и данас, заправо било целосно ступање у Цркву, то јест у евхаристијску заједницу која је и извор монаштву. [4], [2] Учешће у евхаристијској заједници указује нам на то да прве генерације египатских монаха нису прекидали контакт са црквом као са заједницом. Штавише, устрој њихових манастира, поготово општежитељних, али и оних око којих се подвизавају анахорети, указује на константно постојање заједнице унутар братства или сестринства што говори да је реч о местима који такође јесу црква.¹⁰

Манастири још од самог настанка јесу и места ка којима долази небројено мноштво хришћани који су се подвизавали у свету.¹¹ Разлог доласка људи у египатске манастире, а долазили су у заиста великом броју, како световни људи тако и свештенослужитељи из најразличитијих крајева тадашњег света по којима се решчула вест о монасима, најчешће је био инициран дубоко религиозном потребама. Безмало свако је у манастир долазио како би од искусних стараца добио одређени савет или поуку испричану кроз причу да се избори са оним што га је у том тренутку мучило и спутавало га у усавршавању у хришћанским подвизима. У вези са тим потребно је нагласити да значајан део списа попут „Отачника“ или

¹⁰ Чак и архитектонски посматрано манастири и манастирски комплекси указују на то да је храм централно место њихове заједнице, а да су сва остала манастирска здања као на пример трпезарија, кухиња, гостопримница, монашке келије и друго простори који служе у функцији монашке свакодневице у којој се богослужење налази на првом месту, а иза њега следе преостале обавезе које сачињавају живот монаха или монахиња (заједничка трпеза, обављање послушања, сан...).

¹¹ Начин функционисања општежитељног манастира као и сам живот монаха веома рано начинио је неке специфичне детаље када је реч о братствима и сестринствима као што су, на пример, постојање одређеног простора у манастиру који је предвиђен за дочек и боравак гостију, као и послушање монаха или монахиње који са благословом настојатеља или настојатељице манастира врши дужност странопримца. Постојање оваквих места унутар манастира као и посебних монаха који се брину о људима који им долазе као гости указује на својеврсну отвореност манастира. Подробније [7].

Касијановог дела „Разговори са египатским подвижницима” представљају конкретни одговори појединих монашких ауторитета на конкретна питања која им постављају или сами монаси или пак особе које су долазиле у манастире. Тематски посматрано, дијапазона питања је поприлично широк. Када се начини одређена врста њихове класификације, а то је између осталог учињено од стране каснијих преписивача рукописа и приређивача ових дела за објављивање на различитим језицима света, тада се као теме издвајају најчешће напомене у вези са страстима и начином човекове борбе са њима.

Уколико се само на тренутак из времена процвата египатског монаштва вратимо у садашње време, ми смо у прилици да приметимо управо ванвременски и ванпросторни значај који за хришћане имају поуке изречене неком појединцу у вези са, на пример, искушењима осуђивања другог, блуда, угађања стомаку... Пракса састајања и разговора египатских монаха са људима који су долазили к њима створиће управо оно што и данас постоји унутар православне Цркве, а то је институција духовника. Духовник, као руководитељ појединца у усавршавању у хришћанским врлинама и као некога ко је, кроз личну борбу са искушењима, стекао преко потребно искуство, јесте једна од веза коју данашњи хришћанин има са искуствима живота првих пустиножитеља. Данас се неретко заборавља да су искушења са којима су се сусретали хришћани на просторима Египта у, на пример, времену 4. и 5. века у основи идентична са онима са којима се сусреће хришћанин који живи у Србији, Словачкој, САД, Аустралији... Уколико се реалност постојања искушења и потреба човекове борбе са њима повеже са искуствима монаха из различитих периода историје и са различитих географских простора у којима су се они подвизавали, можемо приметити да начини на који су монаси и монахиње савладавали одређене изазове имају неомеђену димензију и универзалност. Упознавање са њиховим искуствима од огромног је значаја поготово у данашњем времену између осталог и због тога што је начин на који они преносе поуку ономе ко је својевремено затражио савет од њих готово по правилу изречен крајње једноставним речима, без претераног многословља или употребе терминологије која само може збунити искушењем обремененог појединца.

Сусрети египатских пустиножитеља са људима у себи не носе дозу „случајности” јер они, како смо већ напоменули, јесу нешто што је иницирано потребом. Ова потреба из угла посматрања човека који се

подвизава у свету и у оквирима својих могућности настоји да живи животом који је одређен хришћанским вредностима, долази до значаја у моментима када се конкретна личност нађе пред одређеном врстом дилеме шта и како учинити пред неким од изазова и искушења. Човек који долази пред пустиножитеља долази најчешће са конкретним питањем. Одговор на то питање, разумевање истог и његова примена у свакодневици чине сусрет тог човека са духовно искусним пустиножитељем нечим што има практичну употребну вредност како за појединца, а исто тако и за заједницу унутар које се он подвизава. Оваква пракса сусрета допринела је томе да унутар црквених заједница које су функционисале по градовима или насељеним местима допиру поуке монаха, да оне буду прихваћене и прерастају у прихваћени сегмент врлинског живота не само појединца, него и других верника. Био је то и јесте процес који ће начинити једну од веза пустиње са градом.

За проучавање је веома интересантан процес који је имао обрнути смер, то јест када су пустиножитељи били ти који су од људи који су се подвизавали у градовима (у „свету“) имали прилику да се науче нечему што ће им бити на помоћ у наставку њиховог живота у подвигу. Сама околност да су пустињаци чули за хришћане у градовима који живе врлинским животом указује нам на то да између града и пустиње постоји отворена комуникација. Захваљујући узајамној комуникацији, а неретко и чудесним виђењима која су их усмеравала ка овим, по имену данас најчешће непознатим подвижницима, египатски пустиножитељи су предузимали за њих значајан корак: излазили би из пустиње и одлазили у град како би се, кроз сусрет, пример и поуку, додатно учврстили у вери и предузели још више подвига. Као илустрацију можемо поменути ситуацију из „Старечника“ када је, по имену непознати старац, чувши да у граду живи трговац који живи истински богоугодним животом, кренуо пут тог човека и срео се са њим у његовом дому. Након инсистирања старца да му човек исприча како и на који начин проводи своје дане на земљи, овај му је одговорио: „Једем само једном дневно и то тек увече. И када увече видим колико сам зарадио, узмем само колико ми је неопходно за издржавање. Остатак дајем онима који су у невољи. А ако примим у госте неке слуге Божије, трошим на њих. Ујутро чим устанем, пре него што седнем да радим, кажем да цео овај град, од најмлађег до најстаријег, улази у Царство Божије због својих врлина, а да једино ја наслеђујем пакао због својих грехова. Увече опет кажем то исто, пре него што заспим“. Старац је у себи помислио да је

све то што овај човек заиста добро, али да то не превазилази живот којим он живи у пустињи. Касније, када је требало да седну за вечеру, старац је чуо метеж и грају са улица града, те упита трговца како може да живи богоугодним животом у таквој буци. На то му је домаћин рекао да се никада није узнемирио, нити саблазнио због тога. Тада га монах упита о чему размишљаш у срцу када чује буку и жамор града, а трговац рече: „Размишљам о томе да сви одлазе у Царство Божије“. Као епилог приче наглашава се да је монах у том тренутку разумео важност сусрета са овим човеком за сопствено спасење, то јест нужност да не само у свом срцу, него и у свим својим гносеолошким органима спознаје, стекне оно што је украшавало човека из града. [1]

Сасвим површна анализа овог сусрета указује нам на то да је искусни старац пустиножитељ управо кроз перцепцију онога шта му је о себи рекао поменути трговац сазнао и, а то је још важније, прихватио образац свакодневице онога човека. Образац се сасвим сигурно није суштински разликовао од свакодневице живота старца јер, како то можемо приметити, и трговац је заправо чинио све оно што јесте нераскидиви део хришћанског живота (молитва за себе и читав свет, милосрђе, помоћ ближњима...), али поврх тога старац схвата да место где се неко подвизава није од пресудног значаја за његово спасење. Хришћанин се, према овој причи, може бити и у метежу града и у тишини пустиње, а циљ заправо јесте искрена жеља за не само личним, него за спасењем читавога света.

Јачање утицаја монаштва у животу хришћанске цркве у нешто каснијем периоду изазваће својеврсне религиозне миграције. Ми смо поменули миграцију из правца „града“ у правцу „пустиње“. Ова миграција је и резултирала тиме да пре свега Египат, а потом и други делови хришћанског света, постане обитавалиште на хиљаде монаха и монахиња. Крајем 4. и почетком 5. века уследиће повратни талас, то јест уследиће миграција која је обележена приближавањем монаха градовима и устројењу манастира у околини или унутар самих градова. Ово је допринело развоју монаштва и његовом положају који ће, између осталог, имати у византијском друштву. Резултат тога биће и настајање и данас чувених монашких обитељи попут Студијског манастира и многих других општежића који су постали центри духовности, писмености, уметности... Ипак, оно што је за свакодневицу живота хришћана у градовима било неупоредиво важније јесте да су, имајући монахе као пример и као духовне руководитеље, могли да и сами што конкретније чине оно што им је нужно за спасење.

Поменути „повратни талас“, то јест снажније присуство монаха по градовима имало је и своје негативне последице. О томе, између осталог, сведочанство имамо и у правилима појединих Сабора. Тако, на пример, у 42. правилу Седмог васељенског сабора сусрећемо се са напоменом која гласи: „Што се тиче оних који се зову пустињаци, који у црним одежама и пуштене косе обилазе градове, и обраћају се световним људима и женама, те тиме срамоте свој завет, наређујемо: да се ти људи, пошто пострижу косу, ако желе да се предају начину живота осталих монаха, нека оду у манастир и нека се врате међу братију, а ако то не желе, нека буду прогнани из градова и нека живе у пустињама због којих су и име себи наденули.“ [6] 46. правило истог сабора као канонску одредбу потврђује древну монашку праксу да излазак монаха из манастира може бити само и искључиво са допуштењем настојатеља обитељи. Нарушавање овог прописа са собом повлачи одговарајућу епитимију. [6], [7]

Као и много тога другог што се тиче духовног живота и човековог битисања у свету, тако и долазак и боравак монаха међу световним људима може како њима, тако и другима, бити од користи али на погибел. Уколико је долазак монаха нешто што је дело са допуштењем и благословом, поготово уколико је реч о, на пример, сусрету тог монаха са људима унутар неке црквене заједнице која функционише у одређеном месту, тада, са знањем предстојатеља поменуте заједнице, тај монах заиста треба да буде дочекан од стране верујућих људи и да сусрет са њима буде обострано душекористан. Данас смо у прилици да поједини искусни монаси, управо на позив појединих свештеника и са знањем епископа (ако је реч о црквеним општинама изван граница епископије у којој се налази манастир одређеног монаха), долази међу вернике, учествује са њима у богослужењу и, време након богослужења, користе за прикладна предавања на теме које се тичу духовног живота. Ова пракса показала се као веома корисна, тако да су предавања организована на овакав начин постала изузетно посећена и готово по правилу немају форму академског. Штавише, у појединим ситуацијама, људи из искрене жеље да сазнају нешто више о теми о којој се говори, више него очевидно савладавају осећај срама и крајње искрено постављају питања. Одговори које добијају неретко су практично употребљиви не само за оне који су поставили питање, него и за све присутне. Поједине црквене општине, захваљујући средствима модерне комуникације, фрагменте ових предавања или чак и предавања у целости, постављају на своје интернет странице и тиме још ширем аудиторијуму

омогућавају да чују искуства појединих монаха у вези са различитим искушењима или потребом за интензивирањем неке од хришћанских врлина. Оно што је заправо наиважније у свему томе јесте да су сусрети монаха са парохијанима преиспуњени напоменама које се темеље на Светом Писму и Светом Предању, то јест на вишевековној монашкој традицији и светоотачкој књижевности. Када се има у виду да је безмало на сваком предавању овог типа дотакнут живот или мисао неког од монашких ауторитета као што су Макарије, Пахомије, Сисој, Василије Велики и небројени други монаси који су посведочени Црквом као истински угодници Божији, тада се са сигурношћу може рећи да смо сведоци појаве присуства древних египатских монаха у данашњем времену у најразличитијим географским просторима.

Када је реч о хришћанима који живе у времену данашњем, а којима реално треба искуство египатског пустиножитељства стицано и обликовано у процесу личног усавршавања подвижника кроз његову борбу са различитим искушењима, од нарочитог значаја јесте и литература. Писана реч о монасима, почев од времена Руфина, Паладија, Јована Касијана или неког од других очевидаца подвижништва монаха у Египту, кроз векове је била, јесте и биће не само сведочанство о тим особама. Штавише, записане поуке и ситуације кроз које су они пролазили јесу својеврсно училиште благочешћа тако да постојање ове литературе представља начин да се заиста најшири круг верујућих хришћана упознаје не само са египатским монаштвом, него и са монаштвом уопште. Када се томе придода околност да кроз поуке што их читају верници они скупа са својим свештенством могу пронаћи одговоре како и на који начин се изборити са неком тескобом која човека спутава у датом моменту, ми слободно можемо рећи да се утицај египатских монаха на живот хришћана осећа и данас у свој својој пуноћи.

SUMMARY

The literature is the particular importance for Christians living today who really need the experience of the Egyptian hermit acquired and shaped in the process of personal development of the ascetic struggle through various temptations. The written word about monks dating from the days of Rufinus, Palladius, John Cassian or some other eyewitnesses of monks in Egypt has been, and will continue to be, not only a testimony for centuries. Moreover, the lessons learned and the situations they have gone through are a certain church school of blessing, so the existence of this literature is a way of presenting Egyptian

monasticism to the widest circle of believing Christians. As for the fact that, through the lessons taught by the faithful, they, together with their clergy, can find answers to how to deal with the difficulty that a person overcomes at a given moment. We can safely say that we feel the influence of Egyptian monks on Christians' lives in their fullness.

REFERENCES

1. *The Great Paterik*. Belgrade : Orthodox Theological Faculty, 2013. /*Велики старечник*. Београд : Православни богословски факултет, 2013./
2. GOJAČIĆ, M. 2006. *Monasticism*. [online]. [2018-12-25]. Available from: [www.academia.edu/8869948/Монаштво/ГОЈАЧИЋ, М. 2006. Монаштво. \[онлине\]. \[2018-12-25\]. www.academia.edu/8869948/Монаштво./](http://www.academia.edu/8869948/Монаштво/ГОЈАЧИЋ, М. 2006. Монаштво. [онлине]. [2018-12-25]. www.academia.edu/8869948/Монаштво./)
3. EPISCOPE MAKSIM (Agiorgusis). 2003. Monasticism in the Orthodox Church. In *Theological Views*. Belgrade, 2003, vol. XXXVI. no. 1, p. 11-19. ISSN 0497-2597. /ЕПИСКОП МАКСИМ (Агиоргусис). 2003. Монаштво у православној цркви. In *Теолошки погледи*. Београд, 2003, vol. XXXVI. no. 1, c. 11-19. ISSN 0497-2597./
4. EPISCOPE IGNJATIJE (Midić). 1995. Remembering the Future. Belgrade, 1995. /ЕПИСКОП ИГЊАТИЈЕ (Мидић). 1995. Сећање на будућност. Београд, 1995./
5. KASIJAN, J. 2012. *Interviews with Egyptian Ascents*. Belgrade, 2012. /КАСИЈАН, Ј. 2012. Разговори са египатским подвижницима. Београд, 2012./
6. *Book of Rules by the Moscow Edition of 1893*. Trebinje-Sarajevo, 2016. /Књига правила према московском издању из 1893. године, Требиње-Сарајево, 2016./
7. PRODIĆ, S. 2016. *Ancient Monastic Constitutions*. Trebinje-Sarajevo, 2016. /ПРОДИЋ С. 2016. Древни монашки устави. Требиње-Сарајево, 2016.
8. PRODIĆ, S. 2015. *Lavsaiik: or a Tale of the Life of the Holy and Blessed Fathers Palladius the bishop of Helenopolis*. 1st ed. Trebinje – Sarajevo : Vidoslov, 2015. 191 pp. ISSN 1840-149X. /ПРОДИЋ, С. 2015. Лавсаик : или казивање о животу светих и блажених отаца епископа Паладија хеленуполског. 1. изд. Требиње - Сарајево : Видослов, 2015. 191 s. ISSN 1840-149X.
9. СИДОРОВ И. А. 2008. *Ancient Christian asceticism and the emergence of monasticism*. Sibenik, 2008. /СИДОРОВ И. А. 2008. Древнохришћански аскетизам и настанак монаштва. Шибеник, 2008.

PERCEPTION OF LECTION AND PERSONAL EXAMPLE FROM EGYPT'S DESERT PEOPLE IN LIFE OF MODERN CHRISTIANS

Слободан ПРОДИЋ, Eparchy of Dalmatia, Težačka ul. 8, 22000 Sibenik,
Croatia, porodicaprodic@gmail.com

Abstract

In the begining of the 4th century, Egypt was center of monastery life. Monks in Egypt often visited other monks and other people who came there for religial lections and advices. Now, christians can explore experiences of the first monks in the battle of temptation, everything with writtal evidence. One of that lections was practical christian everyday life. Taking advices and personal example of monks from 4th and 5th century, makes today monks and people eyewitness of permanently value of monks life like kind of living in Church.

Keywords

Egypt, monastery, monks from 4th and 5th century, lection and personal example, modern Christians